

УДК 140.8І.Франко:17.035.3(161.2)

Оксана Вознюк, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки
Андрій Поцелуйко, кандидат філософських наук,
доцент кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки
Львівська філія Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені
академіка В. Лазаряна

ВПЛИВ ПОЗИТИВІЗМУ НА СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА

У статті аналізуються філософські рефлексії позитивізму І. Франка над історичним процесом, наукою, соціальним розвитком. Письменникові більше імонує позитивне знання, позитивна наука, яка має справу з конкретними фактами; мислитель віддавав пріоритет науці як формі суспільної свідомості, котра може перебудувати світ на краще. У розумінні ідеї суспільного прогресу І. Франко виділяє насамперед людину, рівень задоволення її матеріальних і духовних потреб.

Ключові слова: поступ, позитивізм, наука, світобачення, еволюція, історична доба, матеріальна і духовна культури.

Літ. 4.

Оксана Вознюк, кандидат педагогических наук, доцент
кафедры гуманитарной и социально-экономической подготовки
Андрей Поцелуйко, кандидат педагогических наук, доцент
кафедры гуманитарной и социально-экономической подготовки
Львовский филиал Днепропетровского национального университета железнодорожного транспорта
имени академика В. Лазаряна

ВЛИЯНИЕ ПОЗИТИВИЗМА НА СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ИВАНА ФРАНКА

В статье анализируются философские рефлексии позитивизма И. Франко над историческим процессом, наукой, социальным развитием. Писателю больше импонирует позитивное знание, позитивная наука, которая имеет дело с конкретными фактами; мыслитель отдавал приоритет науке как форме общественного сознания, которая может перестроить мир к лучшему. В понимании идеи общественного прогресса И. Франко выделяет прежде всего человека, уровень удовлетворения его материальных и духовных потребностей.

Ключевые слова: продвижение, позитивизм, наука, мировоззрение, эволюция, историческая эпоха, материальная и духовная культуры.

Oksana Voznyuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Humanitarian and Socio-Economic Training Department
Andriy Potseliuko, Ph.D. (Philosophy), Associate Professor of the
Humanitarian and Socio-Economic Training Department
Lviv branch of Dnipropetrovsk Vsevolod Lazaryan National University of Railway Transport

THE INFLUENCE OF POSITIVISM ON THE SOCIO-PHILOSOPHICAL VIEWS OF IVAN FRANKO

This article analyzes the philosophical reflection of positivism of Franko upon the historical process, science, and social development. The writer highlights the positive knowledge, positive science that deals with the specific facts; the thinker gave the priority to the science as a form of social consciousness, which can rebuild a world. In the understanding of the idea of social progress, Franko highlights first of all, person, the level of satisfaction of one's material and spiritual needs.

Keywords: a progress, positivism, a science, an outlook, an evolution, historical era, the material and spiritual culture.

Постановка проблеми. Іван Франко як письменник-філософ свого часу прагнув, перш за все, полегшити долю свого народу. Філософська та художня творчість Івана Франка справили великий вплив на формування національної самосвідомості українського народу. Проблема зв'язку І. Франка

з позитивізмом у філософських рефлексіях над історичним процесом та специфікою його пізнання виявила цілий спектр використання ним набутоків позитивізму: від прямого наслідування через творче використання і аж до критики окремих елементів позитивістської теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Публікації із цієї проблематики можна зустріти у таких дослідників, як Н. Горбач, О. Забужко, І. Захара, М. Кашуба, А. Пашук, В. Артюх, а також інших науковців-франкознавців: М. Гнатюка, В. Корнійчука, І. Денисюка, Т. Салиги.

Мета статті – вказати на факти позитивізму у світоглядних рефлексіях Івана Франка над історичним процесом, наукою, соціальним розвитком.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст. соціально-політична думка в Україні відображала перехід українського національно-визвольного руху від стадії культурного українофільства і просвітництва до організованого просвітництва. Особливе місце в українському національному русі, розвитку української культури, соціально-політичної та філософської думки належить саме Іванові Франку. Теоретичні основи світогляду І. Франка активно формувалися у 70-ті роки ХІХ століття. І тому на початку своєї творчої діяльності, як справжній син свого віку, І. Франко зазнав впливу позитивізму, а також соціал-дарвінізму та соціалістичних учень. Ці впливи простежуються і на пізніших етапах його творчості. Тут варто погодитись із І. Захарою, який пише, що “позитивістом у класичному розумінні цього слова І. Франко не був, однак багато цікавого, того, що відповідало його думкам і переконанням, він міг використати, знайомлячись з творами репрезентантів цього філософського напрямку” [1, 181].

Позитивізм допомагав ствердитись уявленню про об’єктивні закономірності, які притаманні історичному процесу та про прогресивний, поступальний рух історії. Тому І. Франко, незважаючи на те, що ніколи не був сліпим прихильником позитивістської доктрини, а швидше поділяв загальний позитивістський умонастрій, який часто ототожнював взагалі з науковим, все ж таки деякі конкретні напрацювання позитивізму використовував охоче і не лише в молодості, але і на зрілому етапі своєї інтелектуальної еволюції. Існує один ідеал науковості і він найповніше реалізується у практиці природничих і точних наук, суспільні ж чи історичні науки його повинні просто копіювати. Як тут не згадати “батька позитивізму” Огюста Конта, який навіть нововідкриту ним науку соціологію називав “соціальною фізикою”. Даючи визначення історичній науці, І. Франко писав: “...під історією розуміємо слідження внутрішнього зв’язку між фактами, т. є. таке угруповання поєдинчих, важніших і дрібніших фактів, щоб з них виходив якийсь сенс, т. є. щоб видно було певні основні закони природні, правлячі тими фактами і

викликаючи їх”. Знову ж таки впадає у вічі, що саме “природні закони” є основою історичних фактів, тобто людська історія не виходить за межі природного буття і тому “іменно ті самі закони біологічні, викриті в біології, сміло” можуть бути “приложені й до чоловіка, до суспільності зі всіма її матеріальними і духовними здобутками” [2, 82].

Основними рисами світогляду Івана Франка були:

- філософський матеріалізм;
- революційний демократизм;
- критичний реалізм;
- просвітницький гуманізм.

Свої філософські погляди І. Франко називає раціоналізмом. Український мислитель приймає цей раціоналізм як філософський напрям, що визнає розум основою пізнання та поведінки людей. Саме свій раціоналізм І. Франко протиставляє ірраціоналізмові та різного роду ідеалістичним системам. Слід зазначити, що І. Франко не дотримувався строго тих визначень раціоналізму, які подавали історики філософії, аналізуючи різні історико-культурні епохи. Адже раціоналізм, скажімо, середніх віків різниться від раціоналізму доби Відродження чи Нового часу. Раціоналізм не завжди мирно співіснує з ірраціоналізмом чи інтуїтивізмом, феноменологією. У різні епохи мислителі то захоплюються раціоналізмом, то розчаровуються у ньому. Навіть у часи І. Франка, на межі ХІХ і ХХ століть, віра в необмежену силу людського розуму була втрачена (позитивізм, неопозитивізм та інші течії); на порядок денний стає критика класичного раціоналізму з його ідеалами могутності розуму і нічим не обмеженої раціональної діяльності людини.

Одна з основних ідей І. Франка – думка про те, що найбільшою цінністю на землі є не просто людина, а “правдивий живий чоловік, бо така людина – носій духу, а той дух є “вічний революціонер”. Отже, духовний світ людини – її найдорожче надбання. Думка І. Франка замішана на почуттях і розумінні благородності матерії людського духу. “Дух, що тіло рве до бою”, дух любові й справедливості, знання й громадянської самопожертви, віри в щасливу майбутність – це дух істинно франківський, каменярський, молодий і переможний. Франко говорить, що, на жаль, людина цілком природно підламує собі “крила духовності”, втрачає потяг до ідеалу, стає жертвою громадського песимізму й збайдужіння. Франківська соціологія породжує досить важливу і актуальну ідею: людина носить вічність у своїй уяві, в ілюзіях і думках, у муках свого сумління, а тому в сфері духу панує, власне, та найдорожча різноманітність, яка робить людей несхожими, цікавими і цим дає людям основу для їхньої єдності, для братерства і любові [4, 112].

Сам позитивізм був досить таки поширеною

течією, яка розпочала своє буття у 30-х роках XIX ст. Її засновником вважається французький соціолог Огюст Конт, якого, до речі, часто цитує І. Франко. У початковому тлумаченні О. Конта, позитивізм означав вимогу до соціологів відмовитися від пошуків першопричин. Ці пошуки позитивісти характеризували як безплідну “метафізику” і протиставляли їм намагання побудувати системи “позитивного” знання, тобто знання, ворожого спекуляціям, знання безперечного і точного, знання, що опирається винятково на факти. Наука для позитивістів була не більш ніж засіб зручного і “економного” огляду багатоманітності відчуттів суб’єкта та кермо вузькоутилітарної орієнтації майбутніх відчуттів. Позитивісти заперечували можливість існування наукових теорій соціального розвитку, а науковий соціалізм та комунізм прирівнювали до міфів та релігійних догм, котрі позбавлені наукового значення.

Франкові симпатії до позитивної соціології досить яскраво виражені у статті “Наука і її взаємини з працюючими класами”. Так, І. Франко пише: “Чи ті природничі науки, які виростили з неточних і розрізнених досліджень грецьких натуральних соціологів і александрійських учених, можуть витримати порівняння з громадям теперішніх природничих знань, з докладністю і точністю теперішніх досліджень, з добросовісністю і логікою теперішнього наукового аналізу? Чи спекулятивна грецька соціологія Платона і системи Аристотеля, яким на кожнім кроці бракує фактів, спостережень, описів, – чи можуть вони йти в порівняння з сучасним розвитком позитивної соціології, – вони, що містять у собі заледве слабкі її зародки?” [2, 130]. І. Франкові більше імponує позитивне знання, позитивна наука, яка має справу з конкретними фактами. Він, зокрема, пише: “Справжня наука не має нічого спільного з жодними надприродними силами, з жодними вродженими ідеями, з жодними внутрішніми світами, що керують зовнішнім світом. Вона має лише справу зі світом зовнішнім, з природою, – розуміючи ту природу якнайширше, тобто включаючи до неї все, що тільки підпадає під наше пізнання: також і люди з їх поступом, історією, релігіями, і всі ті незлічені світи, що заповнюють простір. Сама людина є тільки одним з нескінченних створінь природи. Тільки природа дає людині засоби до життя, до задоволення своїх потреб, до розкоші і щастя. Природа є для людини всім. Поза природою нема пізнання, нема істини. І лише природа є тією книгою, яку людина мусить постійно читати, бо тільки з нею може з’явитися для людини блаженна правда” [2, 132].

Франко оцінив людину як мислячу істоту, як

творця, що підкоряє собі рослинний і тваринний світ. У понятті людини Франко бачив єдність духа і тіла, як єдність нерозривного цілого, в особі існуючого. У цій єдності він бачив живу силу, яка творить і керує життям. Адже і наука, і праця у позитивному їх розумінні були для Івана Франка тим, що є природне і реальне, тим, що позбавляє якихось ідеалістичних метафізичних понять, абстракцій, схоластики в гіршому її розумінні. Іван Франко доводив, що не існує прямої залежності у розвитку матеріальної і духовної культур, і не матеріальна стимулює розвиток духовної, а здебільшого навпаки.

Розглядаючи проблеми прогресу людства, які на той час були предметами дискусій, І. Франко доходить висновку, що кожне їх вирішення має свої недоліки і не може розглядатись як панацея від усіх суспільних лих. Свою працю “Що таке поступ?” [3] він закінчує такими словами: розвитком людства керують два фактори – голод і любов. Це аж ніяк не означає, що в соціальній філософії І. Франко був песимістом. Він закликає до дії, до науки і праці. Основна підвалина суспільного поступу, за І. Франком, не боротьба класів, а милосердя і любов до інших людей.

І. Франко виступав за еволюційний розвиток суспільства, розвиток пов’язаний з волею, старанням та працею людей, розвиток без суспільних потрясінь, бунтів, революцій і повстань. І. Франко сповідує філософію науки, філософію праці, філософію поступу. Він справді є син народу, що вгору йде. Його девізом є Праця, Щастя і Свобода. У розумінні ідеї суспільного прогресу І. Франко виділяє насамперед людину, рівень задоволення її матеріальних і духовних потреб. Це неможливо без миру і злагоди між людьми, як неможливий без цього стан щастя і окремої людини, і суспільства в цілому. Шлях до добробуту і щастя лише один – через свободу людини і гарантію її людських прав.

Висновок. Хоча вплив марксизму на формування світогляду Івана Франка був досить помітним, і він визнавав Маркса як видатного вченого-економіста, переклав українською мовою деякі його праці, популяризував теорію розвитку капіталістичного виробництва. Але не сприймав насильницькі методи та експропріацію як необхідність, відкидав диктатуру пролетаріату і революційне насильство, надавав значення ролі особистості в історії. Мислитель вважав односторонніми як радикальний матеріалізм так і крайній ідеалізм. Йому була близькою позитивна філософія, що передбачала необхідність зв’язку теорії з практикою; прагнув довести наявність суспільного прогресу, рушійною силою якого вважав матеріальні інтереси та суспільні ідеали; показував, що еволюція в суспільстві суміщає і

**ЕЛЕМЕНТИ ФОРУМ-ТЕАТРУ ЯК ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ЗАСВОЄННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВМІНЬ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

прогрес, і регрес, але провідною тенденцією є прогрес. Вивчаючи суспільство, суспільно-економічні та соціально-культурні процеси, Іван Франко зазначає, що факт майнового розшарування веде до формування тих сил, які його поважають. Капіталізм в його жорсткій формі був неприйнятним для Франка. Тому на зміну капіталізму має прийти соціальний устрій, заснований на принципах свободи, гуманізму та справедливості. І. Франко постійно вірив, що майбутнє України в її незалежності та самостійності.

1. Захара І. Позитивізм у соціальній філософії

Івана Франка / І. Захара // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25 – 27 вересня 1996 року). – Львів: Світ, 1998. – С. 180 – 185.

2. Франко І. Мислі о еволюції в історії людськості [1881] / І. Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 76 – 139.

3. Франко І. Що таке поступ?: Збір. творів у 50-ти т. / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 45. – С. 161 – 162.

4. Хамар У.В. / У.В. Хамар // Іван Франко про “національний ідеал” // Науковий вісник ВДУ. Журнал Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Серія: Філософські науки. – 2000. – № 8. – С. 112 – 115.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2016
